

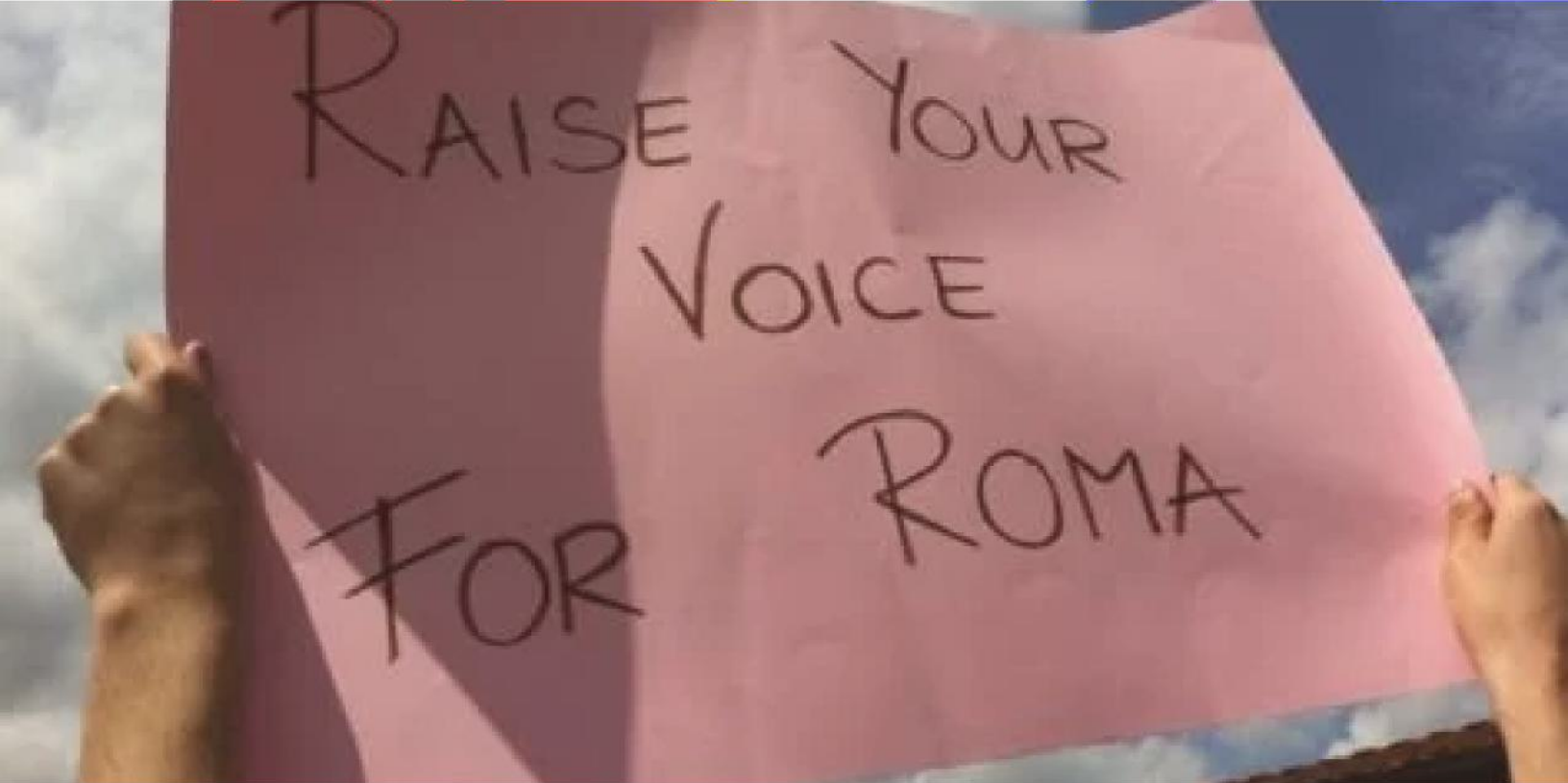
Photo Credit: Carmen Tofeni
Former grocery shop in the Hungarian countryside, now shuttered

Phiren Amenca

A romák közszolgáltatásokhoz
való hozzáférése Magyarországon
I | 2024

Phiren Amenca

Acknowledgements

A kutatás a Phiren Amencia Nemzetközi Hálózat megbízásából valósult meg azzal a céllal, hogy hozzájáruljon a roma közösségek közszolgáltatásokhoz való hozzáféréseinek jobb megértéséhez Magyarországon. A hatékony és célzott szakpolitikai beavatkozások előfeltétele a roma közösségek aktív részvétele, valamint a meglévő programok és lehetőségek folyamatos monitorozása és értékelése. A kutatás ezt a megközelítést követve törekedett a hozzáférési egyenlőtlenségek feltárására és a beavatkozási pontok azonosítására.

Vezető kutató: Daróczi Gábor, romaügyi szakértő/kutató

Kutatási asszisztensek: Horváth Tiborné, Kovács Mária

Dezdemóna, Kóti Piroska, Oláh Orbán, Szajkó Cintia, Szudócki Róbert és mások.

Contents

Összefoglaló.....	5
Bevezetés	7
Módszertan.....	8
A dokumentumelemzés (desk research) eredményeinek összefoglalása.....	10
Területi szegregáció és lakhatás:.....	10
Oktatás:.....	12
Egészség:.....	13
Foglalkoztatás:	14
A dokumentumelemzés következtetései	15
A fókuszcsoport megállapításainak összefoglalása	15
Terepkutatás.....	17
Háttér.....	17
Általános megállapítások	18
Szolgáltatásspecifikus megállapítások	19
Ajánlások	22
Előzetes ajánlások	22
Szolgáltatásspecifikus ajánlások	23
Következtetések.....	24

Összefoglaló

A Phiren Amencia Nemzetközi Hálózat¹ fontosnak tartotta, hogy készüljön egy kutatás a magyarországi roma közösségek közszolgáltatásokhoz való hozzáféréséről. A tanulmány első szakasza, amelyet ez a munkadokumentum összegez, dokumentumelemzést (desk research), fókuszcsoporthoz és helyszíni kutatásokat foglalt magában, hogy betekintést nyújtson a romák kulcsfontosságú infrastruktúrához való hozzáférésebe, beleértve a lakhatást, az oktatást, a tiszta vizet, az egészségügyi ellátást, a pénzügyi szolgáltatásokat és az internetkapcsolatot.

A Phiren Amencia a terepmunkát végző magyarországi roma aktivistákkal együttműködve, a közszolgáltatások elérhetőségét vizsgálta a különösen hátrányos helyzetű magyarországi települések egy részében, amelyek mindegyike a *Felzárkózó Települések* (FETE) program, egy kormányzati kezdeményezés résztvevője. Az eredmények azt mutatják, hogy bár a romák és a nem romák előtt álló kihívások hasonlóak ezeken a településeken, a szolgáltatások biztosítása a rendszerszintű diszkriminációval kapcsolatos összetett problémák miatt különbözik.² A terepkutatásban résztvevők többsége annyira hozzászólt a közszolgáltatásokhoz való korlátozott hozzáféréshez, hogy ezt tekintik természetesnek, és többnyire passzívan el is fogadják – kivéve az egészségügyi ellátást, amelyet következetesen elégtelennek értékelnek. A FETE programnak számos végrehajtási kihívással kellett szembenéznie, többek között a közszolgáltatások kormányzati szerződéssel rendelkező nem kormányzati szervezetek (NGO-k) általi igazgatásával, az ezen NGO-k és a helyi hatóságok közötti koordináció hiányával, a roma önkormányzatokkal való nem egyértelmű feladatmegosztással, az elszámoltathatósági mechanizmusok hiányával, a feltételek javítását célzó elégtelen érdekérvényesítéssel és a nem egyértelmű felülvizsgálati eljárásokkal.

A szolgáltatásspecifikus kutatási eredmények az oktatásra, az egészségügyre, a tömegközlekedésre, az áramhoz és vízhez való hozzáférésre, az internetkapcsolatra, a pénzügyi szolgáltatásokra és a közösségi terekre összpontosítottak. A kutatás megállapította, hogy a roma közösségek e területekhez való hozzáférése minden vizsgált településen egyenlőtlen, ami mind a gazdasági hátrányokat erősíti. Az oktatás tekintetében például az óvodai nevelésben való részvétel alacsony foka a roma gyermekek körében (olyan tényezők miatt, mint a munkanélküliség és az egész napos óvodai lehetőségek hiánya) a kötelező oktatásra való elégtelen felkészüléshez és végső soron a felsőoktatási beiratkozás alacsonyabb arányához vezethet. Hasonlóképpen, a gyermekorvosokhoz és gyógyszerárakhoz való korlátozott hozzáférés a szegregált településeken (a hivatalos népszámlálási adatok szerint) súlyosbítja a roma és nem roma közösségek közötti elképesztő egészségügyi különbségeket, ami alacsonyabb várható élettartamhoz és olyan betegségek, mint például a rák gyakoribb előfordulásához járul hozzá.³

A kutatás dokumentálta az infrastrukturális kihívásokat, a nem megfelelő vagy nem létező tömegközlekedést is, ami akadályozza a közösségek hozzáférését a létfontosságú szolgáltatásokhoz, beleértve az áramot és a tiszta vizet. A roma közösségekben a korlátozott internetkapcsolat

¹ A Phiren Amencia roma és nem roma önkéntesek és önkéntes szolgáltató szervezetek hálózata, amely a sztereotípiák és a rasszizmus elleni küzdelem érdekében az oktatás, a párbeszéd és az elköteleződés lehetőségeinek megteremtésén dolgozik. További információ a <https://phirenamenca.eu/> oldalon található.

² E kutatás céljaira a Phiren Amencia a diszkriminációt az ENSZ Szociális, Gazdasági és Kulturális Jogok Bizottságának definíciója alapján határozza meg: "jogi szabályok, politikák, gyakorlatok vagy uralkodó kulturális attitűdök akár a köz-, akár a magánszférában, amelyek egyes csoportok számára relatív hátrányokat, más csoportok számára pedig kiváltságokat teremtenek". További információért lásd: <https://rm.coe.int/policy-study-identifying-and-preventing-systemic-discrimination-at-the/1680a00ef4>

³ Európai Bizottság. (2014). Roma egészségügyi jelentés: A roma népesség egészségi állapota. Adatgyűjtés az Európai Unió tagállamaiban. https://health.ec.europa.eu/system/files/2016-11/2014_roma_health_report_en_0.pdf

befolyásolja a polgárok információhoz való hozzáférését és az állampolgári szerepvállalás lehetőségeinek megismerését. Továbbá a kutatás a pénzügyi tudatosság és a banki szolgáltatásokhoz való hozzáférés hiányát is jelentős kihívásként azonosította, nagy szükség van arra, hogy a bankok és a nem kormányzati szervezetek (NGO-k) tájékoztatást nyújtsanak az állami támogatási programokról. Továbbá a közösségi terek hiánya a roma településrészekben tovább erősítheti a fent említett kihívásokat, mivel akadályozza a társadalmi interakciókat és az információhoz való hozzáférést.

Ez a munkadokumentum számos ajánlást is tartalmaz a további kutatásra és fejlesztésre a legfontosabb érdekelt felek, köztük az aktivista csoportok és érdekvédelmi szervezetek, a kutatók, a politikai döntéshozók és a helyi önkormányzatok, valamint a piaci alapú szolgáltatók számára.

A kutatók számára ez a jelentés javaslatokat fogalmaz meg a további vizsgálódásra, melyek célzott, tényeken alapuló szakpolitikák kidolgozását teszik lehetővé. Egy második fázisban egy mélyrehatóbb kutatásra is sor kerül majd a települések egy kisebb részhalmazában, hogy közelebbről megvizsgálja azokat a konkrét elemeket, amelyekkel a marginalizált közösségek javára történhetne előrelépés. A számos olyan téma között, amelyek alaposabb vizsgálatot igényelnek, szerepel az iskolai szegregáció, a csatornázás és a tiszta vízhez való hozzáférés.

Az érdekvédők számára kulcsfontosságú nyomást gyakorolni a politikai pártokra, hogy szembenézzenek ezekkel a kérdésekkel. Annak érdekében, hogy az érdekérvényesítéshez legkevésbé hozzáférő és arra legkevésbé képes csoportok hangja meghallgatásra találjon, az érdekvédelmi csoportoknak azonosítaniuk kell a helyi igényeket, meg kell fogalmazniuk őket és a megfelelő helyeken lobbizniuk kell értük. A roma politikusokat és aktivista csoportokat is magába foglaló érdekelteknek kampányokat kell indítaniuk a helyi polgárok és a döntéshozók bevonásával, hogy felhívják a figyelmet a marginalizált közösségek közszolgáltatásokhoz való elégtelen hozzáférésére és a lehetséges megoldásokra. Az érintett közösségek figyelmét is fel kell hívni, különösen azokra a szolgáltatásokra, amelyeket a kormánytól kellene kapniuk, de nem kapnak meg.

A politikai döntéshozók és a helyi önkormányzatok számára kiemelt jelentőségű kérdésnek kell lennie az egészségügyi rendszer nagyszabású reformjának. A több gyógyszerár, több szolgáltató a vidéki területeken, előítélet-ellenes képzés az egészségügyi szakemberek számára, valamint a megelőzéssel kapcsolatos oktatási kezdeményezések mind olyan beavatkozások, amelyek pozitívan befolyásolhatják a roma közösségek egészségügyi ellátását. Emellett az ivóvízhez való hozzáférés biztosítása érdekében a kormánynak ki kell dolgoznia egy támogatási rendszert. A piaci alapú szolgáltatóknak biztosítaniuk kell, hogy minden szolgáltatás és fizetési lehetőség teljes mértékben elérhető legyen online. Arra is törekedniük kell, hogy a nyilvánosság számára tájékoztatást és képzést nyújtsanak arról, hogyan lehet használni az (online) bankokat vagy a digitális pénzügyi szolgáltatásokat nyújtó fintech (pénzügyi technológiai) vállalatokat.

Bevezetés

Korábbi kutatások kimutatták, hogy a strukturális diszkrimináció hogyan helyezi a romákat a relatív tehetetlenség helyzetébe,⁴ kirekesztve őket a területi, gazdasági, társadalmi, politikai, környezeti és kulturális egyenlőtlenségek metszetei által. A hatalom a családokon, közösségeken és döntéshozói csoportokon belüli, illetve a családok, közösségek és döntéshozók közötti társadalmi kapcsolatokon keresztül működik, és gátolja azok befogadását, akik nem rendelkeznek hatalommal. A hátrányos helyzet egymást keresztező formái állandósítják a generációról generációra öröklődő szegénységet, és azt az elképzelést erősítik, hogy bizonyos csoportok marginalizálása indokolt, mivel e hátrányok gyökerei gyakran már nem láthatóak.⁵

A rendszerváltást követően a romák számos olyan közszolgáltatáshoz vesztették el a hozzáférést, amelyeket korábban az állam biztosított számukra, ami miatt szó szerint és átvitt értelemben is kiszorultak a társadalom peremére. Ezt azt is eredményezi, hogy a szegénység és a létbizonytalanság nemcsak a mindennapi életüket nehezíti meg, hanem aláássa azt a képességüket is, hogy más romákat mozgósítsanak a politikai változás érdekében, ami alapján elmondhatjuk, hogy az egyenlőtlenség és a nélkülözés hozzájárul a roma közösségek társadalmi alárendeltségéhez.

Annak vizsgálatára, hogy a közszolgáltatásokhoz való hozzáférés hiánya hogyan nyilvánul meg Magyarországon, ezen kutatás keretében a Phiren Amencia alaposan feltérképezte a roma közösségeknek nyújtott kormányzati szolgáltatásokat, valamint azokat a hatalmi dinamikákat, melyek elősegíthetik és súlyosbíthatják az e szolgáltatások nyújtásában tapasztalható különbségeket. Az így kapott ajánlások mind a roma civilszervezetek kormányzati szervekhez és választott tisztségviselőkhöz intézett, diszkriminációmentes, méltóságteljes szolgáltatásnyújtást célzó kéréseit, mind pedig az önkormányzatok, piaci alapú szolgáltatók és más törvényes szervek erőfeszítéseit hivatottak segíteni az ilyen eltérések felszámolásában. Daróczi Gábor romaügyi szakértő/kutató által vezetett kutatócsoporttal együttműködve a Phiren Amencia egy háromlépcsős kutatási megközelítést dolgozott ki, amely a következőkből állt: 1) dokumentumelemzés, 2) kvalitatív kutatás (az érintett közösségekkel folytatott fókuszcsoporthoz), és 3) helyszíni kutatás, amelyet olyan kiválasztott közösségekben végeztek, ahol nagyszámú roma polgár él. A harmadik szakasz hatókörét a dokumentumelemzés és a fókuszcsoporthoz tartozó megbeszélések határozták meg, amelyek eredményei lehetővé tették a kutatók számára, hogy a közszolgáltatások nyújtásával kapcsolatos kiemelt fontosságú területek meghatározásával szűkítsék a kutatás fókuszát. Ez a megközelítés megteremti az alapot a közösségi egyenlőtlenségek kezelésére irányuló hosszú távú, hatékony stratégiák előmozdításához is azáltal, hogy a roma civil szervezetek, önkormányzatok, piaci szolgáltatók és más hatóságok számára olyan eszközöket és adatokat biztosít, amelyeket átfogó, koherens és meggyőző kampányokban használhatnak majd fel a kormányzati szolgáltatásokhoz való egyenlő hozzáférés érdekében.

A kutatás alapjául a politikai és szociálpolitikai kérdések Roma Politikai Minimuma (RPM) szolgált, amely öt kulcsfontosságú területen állapít meg minimumszabályokat: politikai jogok, kulturális intézmények, oktatás, foglalkoztatás és a közszolgáltatásokhoz való hozzáférés.⁶ Az Idetartozunk! Egyesület, amelyet Setét Jenő roma polgárjogi aktivista vezetett, a 2022-es parlamenti választásokra készülve, hirdette meg ezt a strukturális cigányellenesség elleni programot. Több mint 100 roma és

⁴ Howard, J. és Vajda, V. (2017). Navigálás a hatalom és az interszekcionalitás között az egyenlőtlenségek kezelése érdekében. IDS Working Paper, 504. szám: <https://www.ids.ac.uk/publications/navigating-power-and-intersectionality-to-address-inequality/>

⁵ Ibid.

⁶ Az először 2021 novemberében elindított Roma Politikai Minimum (RPM) a roma közösségek vezetőivel és aktivistáival együttműködve kidolgozott, a roma közösségek igényeit és érdekeit előmozdító szakpolitikai javaslatok sorozata. További információ a <https://demokraciaplatform.hu/roma-politikai-minimum/> oldalon található.

nem roma szervezet vállalta, hogy támogatja az RPM-et és annak két fő célját. Ezek közül az első az volt, hogy politikai paradigmaváltást érjenek el az alapvető jóléti szolgáltatások nyújtásától a roma közösségek társadalmi igazságossági szempontjainak holisztikusabb figyelembevétele felé. A második cél a döntéshozók által teljesítendő konkrét követelések megfogalmazása volt. Az RPM-et végül a 2022-es parlamenti választásokon részt vevő szinte valamennyi párt támogatta.

Az RPM jogszabályi követelése a roma közösségekre nagy hatást gyakorolnának, és végrehajtásuk más közösségek számára is előnyökkel járna. A követelések például az oktatási szegregáció megszüntetésére és a roma közösségek jobb minőségű oktatására szólítanak fel (amelyről többször bebizonyosodott, hogy a romák számára Európa-szerte nehezen kezelhető probléma⁷); illetve annak biztosítására, hogy a roma közösségek ugyanolyan infrastruktúrához férjenek hozzá, mint a nem roma közösségek; valamint hogy több roma személyt alkalmazzanak a közszférában; továbbá a kedvezményes kisebbségi választási mandátumok rendszerének javítására; és a roma kulturális intézmények állami finanszírozásának biztosítására. Ezeket a követeléseket az a több mint 100 roma civil szervezet fogalmazta meg, amely támogatta a RPM-et, de nem társult ehhez kutatás. A jelen vizsgálat célja az is volt, hogy további bizonyítékokat találjon, amelyek tovább árnyalják ezeket a témákat.

A kutatás hozzájárul a Roma Civil Monitor,⁸ kísérleti projekt erőfeszítéseéhez is, amelyet a Közép-európai Egyetem 2017 óta vezet a civil társadalmi partnerekkel együtt, köztük a Phiren Amencia magyarországi tagszervezetével a legutóbbi, jelenleg is futó ciklusában. A Roma Civil Monitor a civil társadalmat támogatja a nemzeti roma integrációs stratégiák végrehajtásának nyomon követésében.⁹ A projektet 27 uniós tagállam mintegy 90 civil szervezetének aktív részvételével hajtják végre.

A roma civilszervezeti partnerekkel és nemzetközi szakértőkkel közösen végzett kutatás céljai végső soron kettősek: 1) a kormány által támogatott erőfeszítések végrehajtásának jobb megértése, és annak feltérképezése, hogy ezek hogyan érintették a roma közösségeket, valamint 2) annak az elvnek a megerősítése, hogy függetlenül attól, hogy melyik párt nyeri a választásokat, a polgároknak joguk és felelősségük van a szolgáltatásnyújtás ellenőrzésére és a döntéshozók felelősségre vonására ígéreteikért, a közösség által gyűjtött bizonyítékok felhasználásával.

Módszertan

A Phiren Amencia hálózatának tagjai, közösségi vezetők és aktivisták tapasztalatai szerint, amik számtalan, a hálózatot koordináló Phiren Amencia által szervezett szakmai találkozó alkalmával megállapításra került, a romák politikai és közéleti részvételét hatékonyan lehetne erősíteni olyan kezdeményezésekkel, amelyek közvetlenül a közösségek bevonására épülnek – például közös adatgyűjtéssel, kiscsoportos beszélgetésekkel, a helyi prioritások meghatározásával és az eredmények közös értelmezésével. A Phiren Amencia programjai során kiderült, ha a roma fiatalok és helyi lakosok megfelelő képzést kapnak és aktívan részt vesznek ezekben a folyamatokban, az nemcsak a közösségi önszerveződést erősítheti, hanem a döntéshozókkal való párbeszéd alapját is megteremtheti. Hasonló megközelítések más közösségekben is azt mutatták, hogy ha a legszegényebb, leginkább kiszorított emberek szempontjai bekerülnek a döntéshozatalba, az nemcsak

⁷ Bernard Rorke(2021) Antigypsyism in Hungary: the Gyöngyöspata case versus 'the people's sense of justice' <https://www.jstor.org/stable/j.ctv18gfv.10?seq=2>; Európai Roma Jogok Központja: <https://www.errc.org/news/roma-are-leading-the-fight-against-authoritarianism-in-hungary>;

⁸ A kísérleti projekt teljes címe: "A roma civil társadalom kapacitásépítése és részvételének erősítése a nemzeti roma integrációs stratégiák nyomon követésében". További információ a <https://www.romacivilmonitoring.eu/> honlapon érhető el.

⁹ A Roma Civil Monitor célja, hogy két kulcsfontosságú módon erősítse a civil társadalom nyomon követését: 1) a civil társadalom szereplőinek szakpolitikai monitoring kapacitásának fejlesztése, és 2) a magas színvonalú, átfogó, időszakos civil társadalmi monitoringjelentések elkészítésének támogatása révén.

a helyi elszámoltathatóságot javítja, hanem szélesebb társadalmi tudást, megértést és kapcsolódást is előmozdít.

A fentiekből és a Phiren Amenca hálózatának tagjaival folytatott számos beszélgetésből inspirálódva a jelen kutatás, amely 2023 áprilisa és novembere között zajlott, három egymást követő komponenst tartalmazott, amelyek kiegészítették és informálták egymást:

1) **Dokumentumelemzés (desk research)** - A kutatócsoport az elmúlt 20 év kutatásait gyűjtötte össze és elemezte a következő témákban:

- roma identitás és a roma kisebbség aránya a magyar lakosságon belül,
- oktatás,
- egészség,
- területi szegregáció és lakhatás,
- munkaerőpiac és társadalmi kirekesztés,
- politikai részvétel és képviselés, valamint
- a romákkal foglalkozó szakpolitikák.

A források között szerepelt tudományos szakirodalom, nemzetközi szervek, például az Európai Bizottság jelentései, valamint egyéb nyilvánosan elérhető adatok, mint a nemzeti népszámlálás adatai a romák hozzáféréseiről az államilag igazgatott és egyéb szolgáltatásokhoz, például az egészségügyi, lakhatási, oktatási, pénzügyi, szociális és digitális (pl. internet-hozzáférés) szolgáltatásokhoz.

2) **Fókuszcsoportos beszélgetések** - A kutatócsoport tovább vizsgálta a dokumentumelemzés során azonosított témákat olyan vitakérdések segítségével, amelyek azt vizsgálták, hogy a fókuszcsoport résztvevői hogyan vélekednek a közösségeik előtt álló kihívásokról, valamint arról, hogy a roma polgárok kikben (és mely intézményekben) bíznak leginkább e kihívások megoldásában. A három fókuszcsoportos megbeszélésen 23 személy vett részt, akik közül 11 nő és 12 férfi volt.

3) **Terepkutatás** - A kutatócsoport 29 olyan településen végzett felmérést, ahol a roma lakosság aránya jelentősen meghaladja az átlagot, 16 terepkutató segítségével, akiket egy háromnapos intenzív tanfolyamon képeztek ki. A 29 település a 300 települést magában foglaló FETE programban érintett települések mintegy 10 százalékát képviseli. A vizsgálandó települések számát a kutatáshoz rendelkezésre álló kapacitások és források alapján határozták meg.

A terepkutatásba bevonni kívánt témák kiválasztásakor a kutatócsoport nagymértékben támaszkodott a fókuszcsoportos megbeszélésekre. A csoport feltételezte, hogy ezeken a tématerületeken konkrét adatokkal lehet majd bizonyítani, hogy a romák milyen formában és milyen mértékben vannak hátrányos helyzetben a közszolgáltatásokhoz és infrastruktúrához való hozzáférés és azok biztosítása tekintetében. A terepkutatás célja az volt, hogy azonosítsa azokat a folyamatos kihívásokat, amelyekkel a kiválasztott települések roma polgárainak a közszolgáltatásokhoz, a megfelelő lakhatáshoz és infrastruktúrához való hozzáférés terén a jelentős kormányzati befektetések, például a Felzárkózó települések (FETE) program ellenére szembe kell nézniük.¹⁰

A terepkutatás során a kutatócsoport:

¹⁰ A FETE a kormány kiemelt társadalmi integrációs programja, amelynek "célja a közösség újjáépítése, a szegénységből kivezető út megmutatása, és a legszegényebbek számára olyan közösségi, szociális, oktatási és egészségügyi szolgáltatásokhoz való hozzáférés biztosítása, amelyek korábban elérhetetlenek voltak számukra". A program statisztikai adatok felhasználásával azonosította, feltérképezte és részletesen leírta Magyarország 300 legmarginálisabb közösségét. Ezekben a közösségekben a kormány ezután számos komplex integrációs projektet indított, amelyek olyan kérdésekre összpontosítottak, mint a kora gyermekkori oktatás, a gyermekeknek nyújtott szolgáltatások, a lakhatás, a tiszta energiához való hozzáférés és az egészségügyi ellátás. További információ a következő címen érhető el: <https://fete.hu/a-programrol/>

- Elemezte a vonatkozó dokumentumokat (pl. önkormányzati esélyegyenlőségi tervek,¹¹ FETE programdiagnózisok és önkormányzati honlapok);
- Megfigyelte és összevetette a nyilvánosan elérhető adatokat a tapasztaltakkal, hogy elemezze a közszolgáltatásokhoz való hozzáférést a területen, például a település legszegényebb részétől a legközelebbi buszmegálló távolságát, a tömegközlekedés elérhetőségét az alapvető közszolgáltatások megközelítéséhez (pl. orvos, gyógyszerár, iskola, óvoda), valamint a mindennapi életet megkönnyítő egyéb szolgáltatások (pl. bankok, ATM-ek, internet) közelségét;
- Informális beszélgetéseket folytatott a helyi roma lakosokkal a fenti témákról.

A 29 résztvevő település kiválasztásakor a kutatók nem a területi vagy méretbeli jellemzőket vették figyelembe, hanem a FETE-programba való bekapcsolódásukat és a roma lakosságot (legalább 20 százalék). A kutatóasszisztensek helyi ismeretei is befolyásolták a kiválasztást, bár a terepkutatók nem mérhették fel a származási településüket vagy azt, ahol jelenleg élnek.

A dokumentumelemzés (desk research) eredményeinek összefoglalása

A dokumentumelemzés lehetővé tette a kutatók számára, hogy azonosítsák a szolgáltatások hiányosságait, amelyek aztán a fókuszcsoporthoz és helyszíni vizsgálatok keretében végzett további kutatások alapjául szolgálhattak. A dokumentumelemzés azonban nem konkrét következtetések levonására vagy a romák jövőjével kapcsolatos feltételezések kialakítására szolgált egyéni, közösségi vagy társadalmi szinten. Annak célja inkább az volt, hogy a rendelkezésre álló anyagok alapján áttekintést adjon a releváns információkról. Valamint arra a célra is hasznos, hogy megállapítsa, milyen adatokat nem gyűjtöttek össze - vagyis hol vannak kritikus hiányosságok a roma közösséggel kapcsolatos ismeretekben és adatokban.

Területi szegregáció és lakhatás:

A 2009-es Városfejlesztési kézikönyv szerint a területi szegregáció¹² akkor valósul meg, amikor a különböző embercsoportok közötti gazdasági és társadalmi különbségek földrajzilag is tükröződnek. A Központi Statisztikai Hivatal 19 mutatóból álló térképet használ a szegregált területek meghatározásához, amely többek között az iskolázottságot, a lakhatást, a foglalkoztatást, a területi egység méretét és a földrajzi határokat tartalmazza. Az etnikai hovatartozás és a társadalmi-gazdasági státusz alapján történő területi szegregáció az észak-magyarországi és az észak-alföldi régiókban a leggyakoribb. A legutóbbi teljes körűen hiteles magyarországi népszámlálás (2011)¹³ országszerte 1384 szegregált területet azonosított, 84 401 lakással és 276 244 lakossal, akiknek több mint 30 százaléka gyermek volt. A szegregáció állandósítja az egyenlőtlenségeket a jövedelem, a települési

¹¹ Társadalmi Esélyteremtési Főigazgatóság: <https://hep.tef.gov.hu/Public/PublishedProgramSearch.aspx>

¹² Ladányi, J. & Virág, T. (2009). A szociális és etnikai alapú lakóhelyi szegregáció változó formái Magyarországon a piacgazdasági átmeneti időszakában. Kritika: társadalomelméleti és kulturális lap 38 (7-8) 2-8.

¹³ Központi Statisztikai Hivatal: https://www.ksh.hu/nepszamlalas/reszletes_tablak

infrastruktúra és a szolgáltatásokhoz való hozzáférés terén.¹⁴ A dokumentumelemzés azonban megállapította, hogy számos meglévő tanulmány nem elemzi a szegregáció és a közjavakhoz való korlátozott hozzáférés közötti összefüggést.¹⁵

Az Európai Számvevőszék jelentése rávilágít a roma népesség folyamatos marginalizálódására az Európai Unióban, és az ebből fakadó jelentős kihívásokra az alapvető szolgáltatásokhoz való hozzáférés terén.¹⁶ Egy délnyugat-magyarországi kistérségre alapozott regionális tanulmány azt a növekvő tendenciát állapította meg, hogy egész települések és településcsoportok kizárólag roma családok és emberek által lakottá válnak.¹⁷ Ezek a kistérségek a fizikai és társadalmi szegregáció okozta összes hátrányos helyzettel szembesülnek (pl. mélyszegénység, munkanélküliség, nem elérhető magas szintű közszolgáltatások). Egy másik, a roma kisebbség társadalmi-gazdasági helyzetét elemző tanulmány ismertette, hogy a szegregált településekre jellemző a nagyfokú szegénység, az alacsony iskolázottság, valamint az olyan alapvető szolgáltatásokhoz való korlátozott hozzáférés, mint az egészségügyi ellátás és a lakhatás.¹⁸ A tanulmány arra is rámutatott, hogy a magyarországi romák nagyobb valószínűséggel élnek olyan területeken, ahol nem megfelelő az infrastruktúra és korlátozottak a munkalehetőségek.

A Központi Statisztikai Hivatal (KSH)¹⁹ szerint Magyarországon csökkent a túlszűfolt lakásokban élők aránya: a 2010-es 47,2 százalékhoz képest 2019-ben a teljes népesség 19,1 százalékát érintette. A KSH 2016-os becslései szerint azonban a roma lakosság több mint fele - közel 314 ezer ember - élt túlszűfolt körülmények között, szemben a nem romák 13 százalékával. Továbbá a 2022-es népszámlálás előzetes eredményei azt mutatták, hogy országosan a lakott ingatlanok közel 98 százaléka részben vagy teljesen el volt látva alapvető szolgáltatásokkal (például villany, fűtés és folyóvíz).²⁰ Az észak-magyarországi régióban azonban, ahol a romák többsége él, az alapvető felszereltséggel nem rendelkező lakások aránya kétszerese volt az országos átlagnak (4,4 százalék vs. 2,2 százalék), és több mint négyszerese a közép-magyarországi aránynak. Az alapvető higiéniai feltételek nélküli lakásokban élők 46 százaléka volt roma (117 000 fő), míg a nem romák aránya mindössze 2,8 százalék (253 000 fő).

A lakhatás növekvő költségei, amik egyre nehezebbé teszik a magyarok számára minden társadalmi rétegben, hogy jó életkörülményeket engedhessenek meg maguknak, tovább súlyosbították a roma közösségek által tapasztalt, fentebb leírt egyenlőtlenségeket. A lakhatás megfizethetősége számos egymást átfedő elemet foglal magában, beleértve az ingatlan vásárlásának vagy bérletének költségeit, a kapcsolódó megélhetési költségeket, a háztartások eladósodását, az energiaszegénységet és a kilakoltatási arányokat - ami felveti egy átfogó lakhatási stratégia szükségességét e problémák

¹⁴ Cserti Csapó, T. (2008). Területi-szociológiai jellemzés a magyarországi cigány népesség körében. In: Forray, R., K., R. (szerk.): A magyarországi cigány/roma közösségek pp. 75-109., PTE BTK Neveléstudományi Intézet Romológia és Nevelésszociológia Tanszék, Pécs

¹⁵ Roma Civil Monitor. (2019). Civil társadalmi monitoring jelentés a nemzeti romaintegrációs stratégia magyarországi végrehajtásáról: A roma integrációs politika vakfoltjainak azonosítása. Európai Bizottság. <https://cps.ceu.edu/sites/cps.ceu.edu/files/attachment/basicpage/3034/rcm-civil-society-monitoring-report-3-hungary-2019-eprint-fin.pdf>

¹⁶ Európai Bizottság. (n.d.). A romák egyenlősége, befogadása és részvétele az EU-ban: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/combating-discrimination/roma-eu/roma-equality-inclusion-and-participation-eu_en.

¹⁷ Baranyi, B., G. Fekete, É., & Koncz, G. (2003): A roma-szegregáció kutatásának területi szempontjai a halmozottan hátrányos helyzetű encsi és sellyei-siklósi kistérségekben. *Kisebbségkutatás* 12 (2): 344-362. <https://kisebbségkutato.tk.hu/uploads/files/archive/393.pdf>

¹⁸ Cserti Csapó, Területi-szociológiai jellemzés a magyarországi cigány népesség körében.

¹⁹ Központi Statisztikai Hivatal: https://www.ksh.hu/nepszamlalas/reszletes_tablak

²⁰ A 2022-es népszámlálás eredményei még mindig "előzetesnek" számítanak, és a kritikusok aggályokat fogalmaztak meg a pontosságával kapcsolatban. A Központi Statisztikai Hivatal szerint az eredmények kutatási célokra hozzáférhetők, de a nagyközönség számára nem.

kezelésére. Az olyan tényezők, mint a gazdasági- és energiaválság, az Oroszország és Ukrajna között zajló háború, a bizonytalan hitelfeltételek és az építési költségek ingadozása szintén jelentős hatást gyakorolnak a háztartások kiadásaira, és aránytalanul nagy mértékben érintik a legszegényebb háztartásokat.²¹ A privatizáció által vezérelt ipari fejlődés következtében az urbanizáció a romákat az alacsony képzettséget igénylő munkahelyeket kínáló ipari területekre szorította, ami a diszkrimináció és a szegénység állandósulását eredményezte ahelyett, hogy jobb lakhatási- és életkörülményeket segített volna elő. Továbbá, a szocialista vállalatok privatizációja rossz lakásállományt hagyott az önkormányzatoknál, és a kormány által támogatott integrációs erőfeszítések csak megerősítették a (szocialista korszak által inspirált) szegregációs politikát és a nem megfelelő közszolgáltatások elosztását. Amikor a kormány később a gyenge, forráshiányos önkormányzati struktúrákat bízta meg a lakóhelyi szegregáció kezelésével, azok végül kudarcot vallottak. 2010 után, amikor a központi állami szerepvállalás csökkent, a helyi önkormányzatok nem voltak képesek ellátni a rájuk háruló feladatokat, és ennek következtében számos feladatukat a nem kormányzati szervezetekre (NGO-k) ruházták át. Eközben az állami munkabérrendszerek a helyi hatóságoknak lehetővé tették, hogy különbséget tegyenek az "arra érdemes" és az "arra érdemtelen" szegények között, akik a marginalizált embereket olcsó munkaerőért kizsákmányolták.²² Ezt a helyzetet súlyosbította, hogy a 2010-es évek közepén az állam által vezetett átszervezés csökkentette a helyi önkormányzatok költségvetését, ami tovább korlátozta a szegregáció és a társadalmi problémák kezelésére való képességüket.

E politikák eredményeként a romákkal és a lakhatással kapcsolatos kutatások kimutatták, hogy:

- Annak ellenére, hogy az elmúlt évtizedben országos szinten történt néhány pozitív fejlemény a lakhatás terén, a **legszegényebb régiókban** (pl. az északkeleti Szabolcs-Szatmár-Bereg és Borsod-Abaúj-Zemplén vármegyékben) élők **relatív helyzete nem javult**;²³
- A kormány által meghirdetett különböző lakásépítési programok elsősorban a középosztályt vagy annál magasabb rétegeket célozták meg, ami azt jelenti, hogy **a legszegényebb közösségek (beleértve a romákat is) nem jutottak hozzá a rendelkezésre álló forrásokhoz**, mint például az állami forrásokból támogatott, magánbankok bevonásával megvalósuló támogatások és hitelprogramok;²⁴
- A kormány által meghirdetett egyéb lakástámogatási programok elsősorban a saját tulajdonú lakások építését, vásárlását és felújítását támogatták, míg **támogatott lakhatást (beleértve a támogatott bérlakásokat is) csak önkormányzatok, civilszervezetek vagy egyházak biztosítottak - és jóval kisebb mértékben.**

Oktatás:

A magyarországi roma tanulók továbbra is jelentős oktatási hátrányokkal küzdenek, a részvétel, a tanulmányok befejezése és az iskolai végzettség megszerzése alacsonyabb szintű, mint nem roma társaiké. Például, míg a középfokú oktatás általános elvégzési aránya Magyarországon körülbelül 80 százalék, a roma diákok esetében ez közelebb van a 30 százalékhoz.²⁵ Ezen kívül továbbra is jelentős

²¹ Karasz, K. & Daróczi, G. (2023). Addressing Housing Deprivation of Roma in Central and Eastern Europe. Hamarosan megjelenő tanulmány, a Habitat for Humanity International megbízásából.

²² Farkas, Zs.-Molnár, Gy. (2014). A közfoglalkoztatási csapda. Magyar Szegénységellenes Hálózat, Budapest. https://jeney.web.elte.hu/0039_Farkas_Molnar_2014_kozfoglalkoztatasi_csapda.pdf

²³ Karasz, K. & Daróczi, G. (2023). Addressing Housing Deprivation of Roma in Central and Eastern Europe. Hamarosan megjelenő tanulmány, a Habitat for Humanity International megbízásából.

²⁴ Ibid.

²⁵ Papp, Z.A. & Neumann, E. (2021). A romák oktatása és az oktatási ellenálló képesség Magyarországon. In: Mendes, M. M., Magano, O., Toma, S. (szerk.) A romák társadalmi és gazdasági sebezhetősége. Springer, Cham http://real.mtak.hu/139460/1/AttilaPapp-Neumann2021_Chapter_EducationOfRomaAndEducationalR.pdf

teljesítménykülönbség van a roma és a nem roma tanulók között az írni-olvasni és számolni tudás tekintetében. A magyarországi roma tanulók alacsonyabb szintű ismeretekkel rendelkeznek ezeken a területeken, mint nem roma társaik, ami kihatással van oktatási és foglalkoztatási kilátásaikra.²⁶

Egyes esetekben ezek az egyenlőtlenségek az oktatási esélyegyenlőségbe való befektetés hiányára vezethetők vissza, ami nemzetközi figyelmet keltett. Egy magyarországi egyházi iskoláról szóló tanulmány megállapította, hogy a vizsgált településen ezek az intézmények sokkal kisebb arányban vesznek fel hátrányos helyzetű és roma gyerekeket, mint ahogy azt a megbízatásuk előírja (annak ellenére, hogy több állami támogatásban részesülnek, mint az állami iskolák).²⁷ Az ilyen egyenlőtlenségek miatt az Európai Bizottság felszólította Magyarországot, hogy vessen véget a roma gyermekek oktatásban való megkülönböztetésének, és folyamatban lévő kötelezettségszegési eljárást kezdeményezett, amelyben felszólította a magyar kormányt, hogy hozza összhangba az egyenlő bánásmódra és az oktatásra vonatkozó nemzeti törvényeit a Tanács 2000/43/EK irányelvével a személyek közötti, faji- vagy etnikai származásra való tekintet nélküli egyenlő bánásmód elvének alkalmazásáról.²⁸

2023 márciusában az Emberi Jogok Európai Bírósága a Szolcsán kontra Magyarország ügyben úgy döntött, hogy a roma gyermekek szegregált iskolákban történő oktatása sérti a megkülönböztetés tilalmát, és Magyarországnak ki kell dolgoznia egy olyan politikát, amely megszünteti az oktatási szegregációt. Ezen magas szintű eljárások ellenére, amelyek eredményeként a magyar kormány nagy összegű bírságokat fizethet egyéneknek vagy csoportoknak, vagy szankciók miatt elveszítheti az uniós támogatásokat, az oktatási rendszerben a szegregáció még mindig jelentős probléma.

Egészség:

Az Európai Bizottság felmérése az EU-tagállamokban élő romák egészségi állapotáról jelentős különbségeket tárt fel a magyarországi romák és nem romák között.²⁹ Az eredmények között szerepel, hogy a roma férfiak várható élettartama tíz évvel rövidebb, mint a nem roma férfiaké; a nők esetében a különbség 18 év. A romák körében magasabb a csecsemőhalandóság, valamint az olyan betegségek előfordulása, mint a HIV, a hepatitis, a tuberkulózis és a vashiány. A romák körében magasabb a dohányzás, az illegális kábítószer- és alkoholfogyasztás aránya is, különösen a serdülőkorúak körében. A roma gyermekek körében a magas oltási arányok ellenére az egészségügyi szolgáltatásokhoz való hozzáférés továbbra is korlátozott, és a dokumentumelemzés szerint a romák több mint fele egyáltalán nem veszi igénybe azokat. A romák legalább 18 százaléka számolt be arról, hogy az elmúlt 12 hónapban az egészségügyi személyzet részéről diszkriminációt tapasztalt. Továbbá a romák nagyobb arányban szenvednek depresszióban, asztmában, gyomorfekélyben és rákban, mint a nem romák.

Az ERGO Network 2020 végén közzétett kutatása részletesen bemutatja, hogyan súlyosbította a COVID-19 járvány a roma közösségek amúgy is hátrányos helyzetét. A jelentés szerint számos közösségben hiányzott a hozzáférés alapvető szükségletekhez, például élelmiszerhez és tiszta vízhez, ami különösen veszélyessé tette a járvány időszakát. Az oktatás területén a digitális eszközök és az internet hiánya miatt a roma gyermekek jelentős része kimaradt a távoktatásból, ami tovább mélyítette az oktatási szakadékot. A járvány gazdasági hatásai különösen súlyosan érintették az informális szektorban dolgozó romákat, akik egyik napról a másikra veszítették el jövedelmüket. Emellett a rossz lakhatási körülmények és az egészségügyi ellátáshoz való nehéz hozzáférés fokozott kockázatot

²⁶ Ibid.

²⁷ Ercse, K. (2019). Az egyházi fenntartású iskolák és a szelekció, szegregáció kapcsolata. Iskolakultúra, 29. évfolyam, 2019/7. szám: <https://www.iskolakultura.hu/index.php/iskolakultura/article/view/32765/32237>.

²⁸ Council Directive 2000/43/EC: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32000L0043:en:HTML>

²⁹ Európai Bizottság (2014).

jelentett a fertőzés terjedése szempontjából. A kutatás kiemeli, hogy a romákat gyakran igazságtalanul vádolták a járvány terjesztésével, ami növelte az előítéleteket és a diszkriminációt. Az ERGO jelentése szerint a COVID-19 nemcsak új kihívásokat hozott, hanem felerősítette a már meglévő társadalmi és gazdasági egyenlőtlenségeket is, és világosan rámutatott arra, hogy célzott és átfogó beavatkozások nélkül ezek a közösségek továbbra is kiszolgáltatottak maradnak.³⁰

Foglalkoztatás:

A romákat és a munkaerőpiacot illetően számos súlyos egyenlőtlenség van jelen. A Központi Statisztikai Hivatal legfrissebb munkaerő-felmérése alapján a roma népesség az átlagosnál alacsonyabb reprezentációval rendelkezik a munkaerőpiacon.³¹ A romák körében a munkanélküliségi ráta jelentősen meghaladja az országos átlagot, és sok roma egyén dolgozik alacsony fizetésű vagy informális munkakörben.³² Ezen egyenlőtlenségek két fő oka az alacsonyabb iskolai végzettség és a roma népesség területi eloszlása a kevesebb munkalehetőséggel rendelkező régiókban. Emellett a romák jelentős része az ország olyan területein él, ahol nem megfelelő az infrastruktúra és a tömegközlekedés, ami tovább növeli a magas munkanélküliségi rátát. Az adatokból az is kiderült, hogy a nemek közötti különbség a foglalkoztatási rátában a romák körében lényegesen nagyobb, mint a lakosság többi része esetében: A 15-64 éves roma férfiak 57,8 százaléka volt foglalkoztatott 2021-ben, szemben a nők 34,3 százalékaival. Emellett nagyon kevés roma fiatal szerez szakképesítést; 2021-ben a 18-24 éves romák több mint 60 százaléka hagyta el idő előtt az iskolát, ami megmagyarázza, hogy a nem foglalkoztatott, nem tanuló vagy nem képzett romák aránya több mint négyszerese a lakosság többi részéhez képest.

Számos kiadvány elemzi a romák által Magyarországon tapasztalt munkaerő-piaci diszkriminációt és kirekesztést. Az egyik tanulmány arra a következtetésre jutott, hogy a "roma foglalkoztatást" célzó programok nem tudták sikeresen befolyásolni a romák foglalkoztatási szintjét.³³ A tanulmányban a közszolgáltatásokra fókuszálva azonban talán a magyar kormány által 2011-ben bevezetett foglalkoztatási programok a legkiemelkedőbbek. Ezek a programok átmeneti munkát biztosítanak a tartósan munkanélküliek számára, akik között a romák nagy arányban jelen vannak. A kritikusok szerint ezek a programok csapdába ejtik az egyéneket, mivel nem integrálják őket az elsődleges munkaerőpiacra, akadályozzák az álláskeresői törekvéseket, jóval a minimálbér alatt fizetnek, és elhanyagolják a munkavállalók készségeinek fejlesztését, ezáltal az úgynevezett "közmunkásokat" a legalacsonyabb szintű közszolgáltatási támogatással rendelkező, legmarginálisabb közösségekben, a nem megfelelő életkörülmények között tartják.³⁴

³⁰ ERGO Network (2020). [The Impact of COVID-19 on Roma Communities in the European Union and the Western Balkans](#).

³¹ Központi Statisztikai Hivatal: https://www.ksh.hu/emef_linkek

³² Bernát, A. (2014). Leszakadóban: a romák társadalmi helyzete a mai Magyarországon In: Kolosi, T.-Tóth, I. Gy. (szerk.): Társadalmi Riport 2014. pp. 246-264., Társi, Budapest:

https://www.researchgate.net/publication/323881116_Leszakadoban_a_romak_tarsadalmi_helyzete_a_mai_Magyarorszagon

³³ Fleck, G. & Messing, V. (2010). *A roma foglalkoztatáspolitikai átalakulása*. In: Lovász, A. & Telegdy, Á. (szerk.): A magyar munkaerőpiac 2010: Review and Analysis pp. 83-98., MTA Közgazdaságtudományi Intézet - Országos Foglalkoztatási Alapítvány, Budapest.

http://econ.core.hu/file/download/mt2010_eng/discrimination.pdf.

³⁴ Farkas, Z. & Molnar, G. (2014). A közfoglalkoztatási csapda. Magyar Szegénységellenes Hálózat, Budapest. http://jeney.web.elte.hu/0039_Farkas_Molnar_2014_kozfoglalkoztatasi_csapda.pdf

A dokumentumelemzés következtetései

A magyarországi roma kisebbségnek továbbra is jelentős kihívásokkal kell szembenéznie a rendszerszintű marginalizáció és szegregáció miatt. A politikusok képtelenek voltak hatékonyan kezelni az olyan problémákat, mint a szegénység, a diszkrimináció, valamint a roma közösség oktatáshoz, lakhatáshoz és munkalehetőségekhez való egyenlőtlen hozzáférése, leggyakrabban azért, mert a politikák a befogadás helyett az integrációt hangsúlyozzák - erre a kudarcra az Európai Parlament is felhívta a figyelmet egy korszakalkotó jelentésében.³⁵ A Roma Civil Monitor megállapította továbbá, hogy a korrupció felismerésének és mérséklésének elmulasztása negatívan hatott a romák integrációját célzó politikákra és programokra, beleértve az EU által finanszírozottakat is. A 2019-es jelentésében számos példát említ a romákat célzó projekteket érintő korrupcióra. Ennek eredményeképpen az egyenlőtlenségek a kormányzati "beruházások" ellenére inkább romlottak, mintsem javultak.³⁶

A fókuszcsoport megállapításainak összefoglalása

A kutatók 2023 májusában és júniusában fókuszcsoportos interjúkat készítettek 23 önmagát romaként azonosító személlyel. A résztvevők a nemek közötti egyensúlyt is figyelembe véve, földrajzi sokféleséget és különböző roma csoportokat képviseltek. A fókuszcsoportok irányításához a kutatók a Mentimeter segítségével készítettek kérdőívet és vitaprotokollt. Az első fókuszcsoporton, amelyet személyes formában szerveztek meg egy északkelet-magyarországi szegregált településen, négy férfi és négy nő, köztük három fiatal (18-25 éves) vett részt. A második csoport, amelyet szintén személyesen tartottak Közép-Magyarországon, ugyancsak négy férfiből és négy nőből (két fiatal) állt. A harmadik csoport, amelyet online tartottak, három nőből és négy férfiből állt, akik különböző helyszínekről érkeztek. A harmadik csoportban ismert roma személyek vettek részt, akik helyi és országos szinten aktívan részt vesznek a roma közösségeket érintő programok és közpolitikai események alakításában.

A kutatók arra kérték a fókuszcsoport résztvevőit, hogy vitassák meg a következőket:

- Az információhoz való hozzáférésük (és médiafogyasztásuk), valamint a sajtó, a véleménynyilvánítás és az oktatás szabadságának megítélése;
- A köztisztviselőkkel, politikusokkal és aktivistákkal kapcsolatos attitűdjeik;
- A romák érdekeinek képviselésére hivatott különböző szervezetekkel és csoportokkal (pl. civilszervezetek, kormányzati szervek) kapcsolatos attitűdjeik;
- A településük (vagy a harmadik csoport esetében a lakóhelyük) infrastruktúrájával való elégedettségük szintje.

A kutatók arra is rákérdeztek, hogy a válaszadók hogyan vélekednek a magyarországi romák általános helyzetének javulásáról, és mely területek jelentik továbbra is a legnagyobb kihívást. Az alábbiakban a legfontosabb megállapításokat témakörök szerint rendszerezve közöljük.

Az információhoz való hozzáférés:

- A roma közösségek nagymértékben támaszkodnak az internetre az információszerzésben, és az internet-előfizetések a családi költségvetésekben számos más kiadással szemben

³⁵ Állampolgári Jogi, Bel- és Igazságügyi Bizottság. (2020). Jelentés a nemzeti romaintegrációs stratégiák végrehajtásáról: a roma származású emberekkel szembeni negatív attitűdök elleni küzdelem Európában. Európai Parlament. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-9-2020-0147_EN.html

³⁶ Roma Civil Monitor (2019).

elsőbbséget élveznek. Sokan rendelkeznek személyes internetkapcsolattal ellátott eszközzel.

- Majdnem minden válaszadónak van saját Facebook-fiókja, amelyen keresztül követi a híreket. A Facebook és a hozzá kapcsolódó szolgáltatások (pl. Messenger) a preferált kommunikációs csatornák. Arra a kérdésre, hogy "mindenkinek van-e Facebookja", az egyik résztvevő így válaszolt: "Nos, manapság már semmit sem lehet nélküle csinálni".

Érzékelt szabadságok:

- A romák hangját "gyengébbnek" érzik, mint a nem romákét, és bár a fókuszcsoporthoz tartozók általánosan úgy érezték, hogy szabadon kifejezhetik véleményüket, egyetértettek abban, hogy véleményük "nem mérvadó". Az egyik résztvevő szerint "egy cigány véleménye senkit sem érdekel, hogy őszinte legyek". Egy másik megjegyezte: "Egy magyar és egy cigány szava ég és föld. Amit a magyar mond, az a helyes. A cigányt pedig elnyomják, sőt még még soha napvilágra sem kerül, hogy ő mit mond."
- Bár a romák elvileg szabadon folytathatják tanulmányaikat, a gyakorlatban a finanszírozás elérhetősége vagy hiánya határozza meg, hogy ki teheti ezt meg.

Bizalom az intézményekben és a döntéshozókban:

- A válaszadók aggodalmukat fejezték ki a demokrácia, a jogállamiság és a korrupció helyzetével kapcsolatban. A közelmúltbeli jogszabályok, amelyekről úgy vélik, hogy korlátozzák a demokratikus diskurzust, megerősítik a leginkább marginalizáltak körében azt a meggyőződést, hogy nem játszanak és nem is játszhatnak szerepet a politikai térben.
- A politikai szereplők (pl. politikai aktivisták) és pártok iránti bizalom rendkívül alacsony. Az egyik résztvevő szerint a politikusok "mind korrupáltak és mindig visszaélnak a hatalmukkal". Egy másik azt állította, hogy "a legtöbbjük csak a saját zsebére játszik, és nem érdekli őket, mi történik a szegény emberekkel".
- Hasonlóképpen, a romák általánosan kevésbé bíznak a közintézményekben. A nem kormányzati szervezetek (NGO-k) és az egyházak (amelyek szociális vagy segélyezési munkát végeznek) élvezik a legnagyobb bizalmat.
- A fókuszcsoporthoz tartozók jól ismerték a hivatalos roma érdekképviselői szerveket (pl. helyi, megyei és országos roma kisebbségi önkormányzat), bár egyáltalán nem bíznak bennük. Kivételt képeztek azok a résztvevők, akik személyes, baráti kapcsolatban álltak a helyi kisebbségi önkormányzattal vagy annak tagjaival. Ugyanez azonban nem mondható el az Országos Roma Önkormányzatról (ORÖ) - még ha személyesen ismerték is az ORÖ tagjait, a résztvevők akkor sem bíztak az intézményben.

A közösségek kihívásai:

- A fókuszcsoporthoz tartozók válaszadói saját közösségeikben az anyagi körülményekkel, a munkanélküliséggel, a szegénységgel és az egészségüggyel kapcsolatos kihívásokról számoltak be. Nehéz olyat találni, akinek ne lenne negatív személyes vagy első kézből származó tapasztalata az egészségügyi rendszerrel kapcsolatban.
- A résztvevők tisztában voltak a közösségeik infrastruktúrájának állapotával, de kevésbé voltak tisztában a közszolgáltatásokhoz való rossz hozzáféréstől eredő hosszú távú problémákkal (pl. az oktatásra, a foglalkoztatásra és a lakhatásra gyakorolt hatásokkal).
- Majdnem minden résztvevő arról számolt be, hogy nem férnek hozzá az egyébként nyilvánosan elérhető közösségi terekhez (pl. helyi közösségi központok, művelődési házak, könyvtárak). A szervezett közösségi rendezvények hiányáról is beszámoltak. Ez különösen fontos azokon a helyeken, ahol számos közszolgáltatás (pl. orvos, bölcsőde, óvoda, iskola) nem létezik vagy nem érhető el. Amikor a faluban lévő kulturális létesítményről kérdezték, az egyik résztvevő megosztotta, hogy "ez [a találkozó] az első alkalom, hogy belülről látom", annak ellenére, hogy az előző évben adták át. Azzal kapcsolatban, hogy mi zajlik

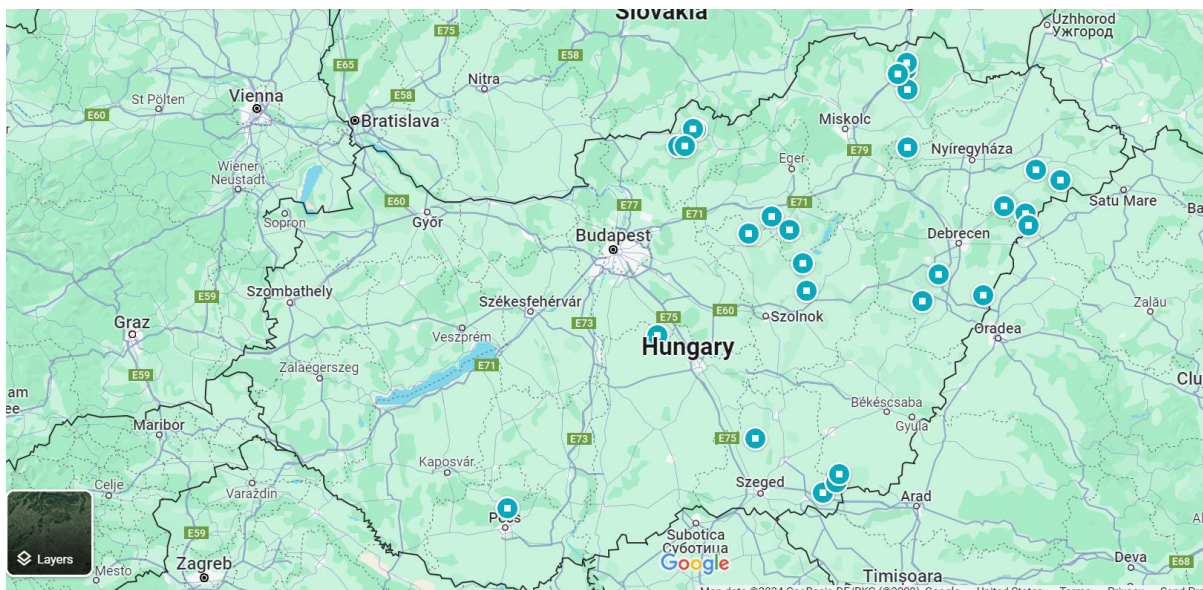
ott, a válasz a következő volt: "Semmi. Az idősök szerveztek egy napot az idősöknek, a polgármester és a haverjai pedig ide jöttek bulizni".

A fókuszcsoporthoz azt is sugallják, hogy a szegénység által leginkább érintett emberek főleg az olyan közszolgáltatások iránt érdeklődnek, amelyek közvetlen és azonnali hatást gyakorolhatnak az életükre. A hosszabb távú tervek, programok és közvetett hatással járó események kevésbé érdeklik őket. Általánosságban elmondható, hogy a fókuszcsoporthoz szegregált környezetben élő résztvevői lelkesen találkoznak olyan emberekkel, akik meg akarják hallgatni őket, és értelmes beszélgetéseket folytatnak velük. Rendszeresen úgy érzik, hogy a hangjuk, a szavuk és az életük nem számít, és minden ellenkező tapasztalat jelentős változást hoz az életükbe.

Terepkutatás

Háttér

A magyar kormány FETE programja és a benne részt vevő települések szolgáltattak kiindulópontként az alábbiakban ismertetett terepkutatáshoz, amelynek célja annak vizsgálata volt, hogy a roma polgárok hozzáférnek-e a közszolgáltatásokhoz, és ha igen, hogyan, és milyen kihívásokkal szembesülnek eközben, a FETE-hez hasonló kormányzati kezdeményezések ellenére. 2023 nyarán a Phiren Amencia partnerek bevonásával kiválasztott és kiképzett 16 roma kutatóasszisztent, akik terepkutatást végeztek a kiválasztott településeken. A kutatási asszisztensek, akik maguk is romák voltak, helyi ismeretekkel rendelkeztek és elfogadták őket a roma közösségekben, valamint rendelkeztek bizonyos alapismeretekkel a kutatási módszerekről. A kutatók egyenként egy vagy két FETE települést választottak³⁷ és dokumentumelemzés és mintavételen alapuló megfigyelés révén ezeken a területeken vizsgálatokat végeztek a roma polgárok közszolgáltatásokhoz való hozzáféréseiről. A kutatók 29 települést vizsgáltak meg, amelyeket az alábbi 1. ábra szemléltet:³⁸

³⁷ Míg a FETE program egész településeket térképezett fel, ez a terepkutatás mélyebbre hatolt, és a településeken belül a roma közösségek által lakott területeket vizsgálta. Ez statisztikailag nem releváns, de egy pillanatképet ad a helyzetről számos településen.

³⁸ A kutatásba bevont települések a következők voltak: A következő községek: Átány, Baks, Bojt, Boldogkőújfalu, Csanádalbertyi, Göncruszka, Hajdúszovát, Hodász, Karancsság, Királyhegyes, Kömlő, Nagyecsed, Nagyr, Nagylóc, Novajdrány, Nyírbétek, Nyírmihálydi, Penészlele, Pocsaj, Rimóc, Sáp, Szalmatercs, Tarnabod, Tarnaörs, Tatárszentgyörgy, Tiszabó, Tiszabura, Tiszadada és Vilmány.

1. ábra: A helyszíni kutatók által vizsgált települések³⁹

A fent említett települések többsége két régióban található: az Észak-Alföldön és Észak-Magyarországon; mindkettő az EU legkevesbé fejlett régiói közé tartozik.⁴⁰ Ennek következtében gazdasági és társadalmi fejlődésük érdekében részesülhetnének a kohéziós politika támogatásából, a strukturális alapokból és más uniós fejlesztési forrásokból. A helyszíni kutatók azonban a FETE programon kívül nem tudtak jelentős uniós finanszírozású projekteket azonosítani a régióban.

Az erőforrások korlátozottsága miatt a kutatás a FETE-programban részt vevő 300 településnek csak egy kis részére terjedt ki. Továbbá, a különböző helyi feltételek nem tették lehetővé a közszolgáltatások nyújtásának (vagy hiányának) értelmezhető összehasonlítását az egyes települések között. A helyszíni kutatók nem rendelkeztek konkrét kérdőívvel vagy protokollal, amelyet a helyi lakosokkal szemben használhattak volna, de a kutatási kérdések és a meghatározott témakörök vezérelték őket. Mindegyikük készített egy beszámolót, amelyben leírta a helyzetet a kiválasztott településen (vagy településeken), kitérve a fent említett témákra. Ennek során igyekeztek azonosítani a kiválasztott területeken az általános tendenciákat, valamint a roma közösségek számára legmarkánsabb kérdéseket és/vagy azokat a területeket, ahol a romák szolgáltatásokhoz való hozzáférése jelentősen különbözik az általános lakosságétól (pl. aszfaltozott utak, elektromos áramhoz való hozzáférés, vízhez való hozzáférés). Ahol lehetséges volt, a kutatók arra is törekedtek, hogy ajánlásokat fogalmazzanak meg a jövőbeli civil társadalmi vagy politikai kezdeményezésekre vonatkozóan.

Általános megállapítások

Tapasztalataink szerint a FETE települések roma és nem roma lakosai sok tekintetben ugyanazokkal a kihívásokkal küzdenek. A romáknak nyújtott szolgáltatások azonban eltérőek, mivel összetett kihívások állnak fenn, amelyek a rendszerszintű diszkriminációhoz kapcsolódhatnak, amit a kutatók a második fázisban tovább kívánnak vizsgálni. Mégis, azok, akik ezekben a közösségekben beszélgettek a kutatókkal, általában nem jelezték, hogy a közszolgáltatásokhoz való hozzáférésük elsődleges kihívást jelentene számukra; inkább úgy tűnt, hogy elfogadták azt az állapotot, amit a kutatók elégtelen szolgáltatásnak tartanak. Kivételt képez azonban az egészségügyi ellátáshoz való hozzáféréssel kapcsolatos megítélésük, amelyet a válaszadók korlátozottnak és kiemelt fontosságú kérdésnek tartottak.

Azokon a településeken, ahol helyszíni kutatást végeztek, a kutatók számos végrehajtási kihívást figyeltek meg, többek között:

- Bár a FETE program dokumentumai mást állítanak, a valóságban a végrehajtó szervezetek (szinte kivétel nélkül egyházak vagy hitéleti szervezetek) közszolgáltatásokat kezelnek, és gyakran nem egyeztetnek a helyi választott hatóságokkal és intézményekkel;
- A kutatók nem találtak olyan átlátható ismérveket, amelyek alapján a végrehajtó szervezetek kiválasztása és előzetes szűrése történt volna;
- A FETE program és az országos vagy helyi roma önkormányzatok közötti feladatmegosztás és kommunikációs szintek nem egyértelműek vagy nem léteznek (ami nagy probléma, mivel a roma önkormányzatok a roma polgárok által választott, megbízott testületek);

³⁹ <https://maps.app.goo.gl/4EJLHQBqFtVCqF4n9>

⁴⁰ Az EU-ban a régiókat a gazdasági, társadalmi és területi kohézió politikája keretében fejlesztési kategóriákba sorolják. Az egy főre jutó bruttó hazai termék (GDP), a foglalkoztatás és az oktatás a fejlesztési kategóriák meghatározásában szerepet játszó tényezők közé tartozik.

- A FETE program nem rendelkezik 'watchdog' (azaz a közhatalom civil ellenőrzését végző) funkcióval vagy más elszámoltathatósági mechanizmussal;
- A programnak nincs érdekérvényesítő funkciója a szegénység által leginkább érintettek lakhatási körülményeinek javítására (pl. nem tudta támogatni az államilag támogatott lakáshitelprogramhoz való hozzáférés kiterjesztését, vagy a szociális bérlakásprogramok bevonását az államilag támogatott programokba);
- Nem világos, hogy a programot rendszeresen felülvizsgálják-e; ha igen, a felülvizsgálat(ok)ról szóló jelentéseket nem teszik közzé.

Szolgáltatásspecifikus megállapítások

Oktatás:

A romák óvodai nevelésben való részvétele, különösen a törvény által nem előírt óvodai oktatásban, nagyon alacsonynak tűnik. Dél-Magyarországon, ahol jelentős roma kisebbség él többnyire elkülönülten "a senki földjén", vagyis a település központi részétől elszeparáltan, a kutatók megfigyelték: *"A FETE adatai szerint a bölcsődébe hét bölcsődei⁴¹ beiratkozás van, és még ebből a kis számból is csak két beiratkozás van hátrányos helyzetű csoportból. Figyelembe véve, hogy a FETE adatai szerint a településen 417 roma származású lakos él, egyértelműen megállapítható, hogy a 3 év alattiak bölcsődei nevelését nem, vagy csak jelentéktelen mértékben veszik igénybe a romák vagy a hátrányos helyzetűek"*.

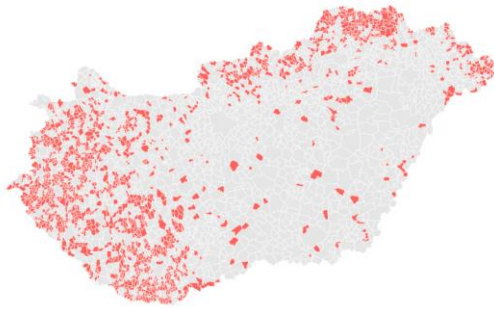
A kutatók megállapításai szerint, mivel legalább az egyik szülő (általában az anya) legtöbbször otthon van munkanélküliség miatt vagy egy kisebb gyermekkel, a gyermekek túlnyomó többségét ebéd után hazaviszik az államilag előírt óvodából, ahol elvileg délutánig maradhatnak. Ennek eredményeképpen sokkal kevesebbet profitálnak az óvodai nevelésből és fejlesztésből, mint azok a társaik, akik egész nap óvodában vannak (akiknek például mindkét szülőjük dolgozik). Ez a jelenség az egyik oka annak, hogy a roma gyerekek gyakran kevésbé felkészültek az iskolai környezetre, amikor 6 éves korukban belépnek a kötelező oktatásba.

Egészségügy:

A gyermekorvoshoz való hozzáférés alapvető fontosságú az olyan rutin eljárások, mint az oltások, valamint a csecsemő- és gyermekétkeztetéssel és a forráshiányból eredő betegségekkel kapcsolatos kérdések tekintetében. A kutatás során vizsgált szegregált települések többsége azonban olyan körzetekben található, ahol nincs állandó háziorvos vagy gyermekorvos. Az egyik faluban a kutatók megfigyelték, hogy *"A gyermekorvos kéthetente látogatja a falut a gyermekorvosi védőnői bábaszolgálattal együtt. Ez idő alatt, reggelente a szülőknek összesen két órájuk van arra, hogy beteg gyermeküket a gyermekorvoshoz vigyék vizsgálatra"*. Hasonló helyzetet lehetett találni a vizsgálatba bevont többi településen is, kettő kivételével.

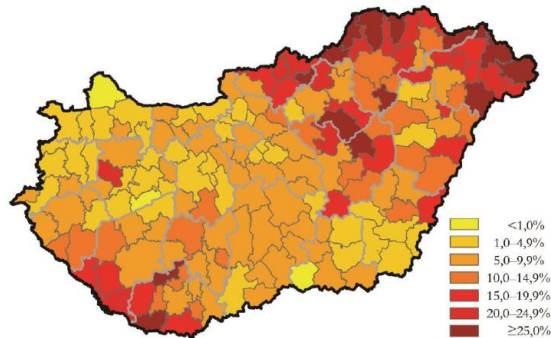
2020-ban Magyarországon mintegy 2300 közforgalmú gyógyszertár működött 680 fiókkal, ami közel 3000 egységet jelent. Ezeket az egységeket több mint 200 kézi gyógyszertár és 180 intézményi fiók egészíti ki. A terepkutatási megfigyelések szerint azonban a legtöbb, nagyobb arányban roma lakossággal rendelkező településen belül nem volt gyógyszertár, így az emberek kénytelenek voltak a legközelebbi városba utazni, hogy gyógyszerhez jussanak (a 2. és 3. ábrán látható).

⁴¹ Olyan bölcsőde, ahol a csecsemőket és kisgyermeket gondozzák a munkaidő alatt.

2. ábra: Gyógyszertár nélküli települések

A roma népesség aránya a járásokban a DE-felmérés (2010–13) alapján

Forrás: Péntes János - Tátrai Patrik - Pásztor István Zoltán, Területi Statisztika, 2018. január

3. ábra: A roma népesség százalékos aránya kerületenként (2010-13)

Infrastruktúra:

A terepkutatók megfigyelései szerint, a tömegközlekedés, mint a további közszolgáltatások elérésének elsődleges eszköze, csak az utóbbi években kezdett fejlődni vagy javulni, és (néhány kivételtől eltekintve) még nem volt hatással a vizsgált településekre; a válaszadók ezért nem számoltak be a tömegközlekedés javulásáról. Néhány településen a kutatók arról számoltak be, hogy nem volt megbízható vagy kellően gyakori tömegközlekedési lehetőség a legközelebbi nagyobb településre, ahol gyakran létfontosságú közszolgáltatások találhatók.

A néhány teljesen szegregált település egyikén Északkelet-Magyarországon (Tiszabő) a tömegközlekedés elérhetősége kulcsfontosságú. A FETE program keretrendszere szerint ott egy egyház biztosítja az oktatási szolgáltatásokat a születéstől kezdve, a kora gyermekkori neveléstől egészen a 18 éves korig tartó szakiskolai képzésig. A kutatási megfigyelések szerint pedig *"naponta csak egy busz jön és megy Kunhegyesre, ahol a járási hivatal van. Sokan nem tudnak elmenni a központi kormányhivatalba⁴² ügyeket intézni. Akik mégis odamennek, azok autóval járnak (azokban a ritka esetekben, amikor van autójuk), vagy sofőrt bérelnek, ami rendkívül drága. Ehhez az önkormányzat nem nyújt támogatást, de a Magyar Máltai Szeretetszolgálat általában elviszi az embereket"*.

Hozzáférés az elektromos áramhoz:

A vizsgált települések többségén a romák által lakott házakban jellemzően van áram, bár sok esetben feltöltőkártyás villanyóra biztosítja. A visszajelzések szerint az előre fizetett mérőóra

⁴² A kormányhivatal magas szintű közszolgáltatásokat nyújt a polgárok és a vállalkozások számára. Közigazgatási hatósági jogköröket gyakorol, engedélyeket ad ki és döntéseket hoz az állampolgárokat közvetlenül érintő kérdésekben (pl. építésügy, gyámügy, adózás).

megakadályozza, hogy a családok adósságot halmozzanak fel és azt évekig görgessék. Amikor azonban egy háztartás a megvásárolt árammennyiség végéhez közeledik, a készülék hangosan és folyamatosan csipog. A kutatók megfigyelése szerint, ez a zaj nemcsak jelentősen zavarja a koncentrációt igénylő tevékenységeket (például a gyerekek tanulását), hanem a család aktuális pénzügyi helyzetét is közszemlére teszi. Továbbá a fogyasztásmérő feltöltése gyakran egy másik település felkeresését igényli. Nagylócban, amikor a COVID-19 járvány legsúlyosabb időszakában teljes kijárási tilalmat vezettek be, több családfőt 50 000 forintos bírsággal sújtottak, amiért a lezárások alatt elhagyták a házukat, hogy ezt az ügyet elintézzék.

Vízhez való hozzáférés:

A helyszíni kutatás szerint a roma telepeken élő emberek 5-10 százaléka - összesen több tízezer ember - napi szinten szembesül az ivóvízhez való hozzáféréssel kapcsolatos kihívásokkal. Eközben Magyarországon összességében az ivóvízhez való hozzáféréssel rendelkező lakóingatlanok aránya eléri a 98 százalékot. Ennek az egyenlőtlenségnek az okai összetettek és sokrétűek: egyes helyeken van vezetékes víz, de aszályos időszakokban leállítják, máshol a csövek elöregedtek és nem cserélték ki őket, így a folyóvíz funkcionálisan nem áll rendelkezésre. Harmadszor, mivel az emberek nem képesek befizetni a szükséges díjakat, a vízellátásukat néha rövid előzetes értesítéssel szüntetik meg. A Szociális Csomagküldő Mozgalom Alapítványa (SZOCSOMA), egy alulról szerveződő, a romák humanitárius támogatására összpontosító szervezet vezetője szerint⁴³: *"Miközben a vízügyi szakemberek büszkén állítják, hogy az ország területének 98 százalékán elérhető a vízhálózat, és ez valóban jól hangzik, senki nem gondol arra, hogy a maradék 2 százalék hány embert érint, és kik ők valójában. Ez nagyon kis számnak hangzik, de ők 200 ezer magyar állampolgár, szinte mindannyian romák, akik generációs szegénységben élnek. Fogalmunk sincs, hogy milyen kínokat kell nap mint nap átélniük. Lássuk be, mi a középkorban hagytuk őket, miközben a társadalom elvárásai velük szemben is a modern korhoz igazodnak."*

Internetkapcsolat és egyéb szolgáltatások:

A kutatásban szereplő településeken, a roma közösségek általában kimaradnak a digitális forradalom nyújtotta lehetőségekből, mivel a település nem rendelkezik megfelelő szolgáltatással, és ami a legfontosabb, nem tudják finanszírozni az internet-hozzáférést. Tiszabón *"főleg a telefonjukról használják az internetet. A lakosság mindössze 70 százaléka rendelkezik internet-hozzáféréssel, bár időszakosan. Gyakori, hogy az elmaradt fizetések miatt le van kötve az internet"*. Tatárszentgyörgyön sem volt sokkal jobb a helyzet: *"Internet-hozzáférés szinte egyik házban sem volt, de a művelődési ház előtt van egy nyílt wifi-hálózat, amelyre a helyiek csatlakozhatnak. A könyvtárban számítógépes internet-hozzáférés már nincs, mivel a számítógépek elavultak, de az ott dolgozó hölgy a saját gépén segít bárkinek, aki kéri, és a Wifi-re csatlakozva a saját eszközeinket is használhatjuk"*.

Megfigyelésünk szerint, az internethez való hozzáférés hiánya vagy korlátozottsága Hodászton szintén gyakran okoz információs hiányokat, ami a helyi kormányzati folyamatokban való polgári részvétel lehetőségeinek elszalasztásához vezethet. Például az önkormányzat honlapján egy hirdetésben bejelentették a településrendezés közelgő változását, amelyről virtuális lakossági fórumot akartak szervezni. Az interneten elérhető kormányzati és jogi információk segítenék a roma polgárokat abban, hogy megismerjék a számukra elérhető jogokat és lehetőségeket, de megbízható hozzáférés nélkül ez nem lehetséges.

A kutatásból az is kiderült, hogy a pénzügyi tudatosság és a banki szolgáltatásokhoz való hozzáférés szintén állandó kihívást jelent. Bár sok mélyszegénységben és szegregált településeken élő roma család jogosult lehet az államilag támogatási programokra (mint például a Családi Otthonteremtési

⁴³ <https://szocsoma.hu/>

Kedvezmény program), a kutatók nem találtak bizonyítékot arra, hogy bankok, civilszervezetek, egyházak vagy FETE programkezdeményezések olyan szolgáltatásokkal rendelkeznének, amelyek tájékoztatnák az embereket az ilyen lehetőségekről, vagy végigvezetnék őket a hozzájutáshoz szükséges bürokratikus lépéseken. A kutatók azt is megállapították, hogy a legtöbb vizsgált faluban nincs bank vagy ATM; néhány esetben volt egy ATM, de egyszerre mindkét szolgáltatás csak a három legnagyobb településen volt elérhető.

A fókuszcsoportok megállapításaihoz hasonlóan a közösség tagjaival folytatott beszélgetések során a kutatási asszisztensek megfigyelték, hogy a polgároknak nagyon hiányoznak a közösségi terek a környékükön, ahol találkozhatnak, kapcsolatba léphetnek egymással és információkhoz juthatnak. A kutatók túl gyakran hallották, hogy a korábban rendelkezésre álló közösségi tereket vagy véglegesen bezárták, mert az önkormányzat nem volt képes forrásokat biztosítani vagy fenntartani őket, vagy ami még rosszabb, visszaéltek velük (például raktárként használták őket).

Ajánlások

A háromrészes tanulmány keretében végzett kutatás megállapította, hogy a roma közösségek közszolgáltatásokhoz való hozzáférése terén olyan egyenlőtlenségek tapasztalhatók, amelyeket a marginalizáció és a szegregáció hosszú múltra visszatekintő története tovább erősít és fenntart. Miközben a kutatás rávilágít az olyan alapvető szolgáltatásokhoz való hozzáféréssel kapcsolatos jelentős problémákra, mint a villany és a víz, azt is bemutatja, hogy az egyik közszolgáltatáshoz való hozzáférés hiánya akadályokat gördít a többi közszolgáltatáshoz való hozzáférés elé, súlyosbítva ezzel a magyar állampolgárok nagy számban tapasztalható kirekesztődését.

Bár ez a kutatás nem tesz statisztikai megállapításokat a strukturális deprivációról, rávilágít azokra a konkrét esetekre, amikor a kormányzati beruházások ellenére a társadalom peremén élőket számos (nem feltétlenül saját maguk által okozott) akadály hátráltatja, és kihívást jelent számukra, hogy megtörjék a szegénység körforgását, amely roma családok generációit sújtja. A kutatás így kiindulópontként szolgál a politikai és döntéshozók támogatásához, hogy figyelembe vegyék ezen kihívások kezelését átfogó stratégiák kidolgozásánál, miközben növelik a romák inklúziójára irányuló erőfeszítéseket, bevonják a roma közösségeket a szakpolitikák kialakításába, és javítják az adatgyűjtést a roma népesség konkrét szükségleteinek hatékony kielégítése érdekében.

Előzetes ajánlások

Irányelvek módosítása:

A politikai és más döntéshozóknak szembesülniük kell a közszolgáltatásokhoz való aránytalan és igazságtalan hozzáféréssel. Az e jelentésben kiemelt közösségi kihívások további kutatásokat is indokolnak, amelyek eredményei felhasználhatók célzottabb, bizonyítékokon alapuló szakpolitikák kidolgozásához. Például a FETE programról nagyon kevés információ áll rendelkezésre; tekintettel arra, hogy ez Magyarország történetének eddigi legnagyobb romákat érintő támogatási programja, és számos végrehajtási kihívással néz szembe, több olyan információnak kellene nyilvánosan elérhetőnek lennie, amely pozitív változásokat indíthatna el.

Tudatosság és érdekérvényesítés:

Annak érdekében, hogy az érdekérvényesítéshez legkevésbé hozzáférő és arra legkevésbé képes csoportok hangja meghallgatásra találjon, elengedhetetlen, hogy legyenek olyan érdekérvényesítő

csoportok (pl. helyi akciócsoportok), amelyek képesek a helyi szükségleteket azonosítani és megfogalmazni, és a megfelelő helyeken lobbizni azokért. Az érintett feleknek, például roma politikusoknak vagy aktivista csoportoknak kampányokat kell indítaniuk a helyi polgárok és a döntéshozók bevonásával, hogy felhívják a figyelmet a marginalizált közösségek közszolgáltatásokhoz való méltánytalan hozzáféréseinek problémájára és a lehetséges megoldásokra. Szükséges továbbá az érintett közösségek tudatosságának növelése, különös tekintettel arra, hogy milyen szolgáltatásokat várhatnak el a kormánytól (pl. milyen szolgáltatási lehetőségeik vannak, és hogyan férhetnek azokhoz hozzá). Például az egész napos óvodai ellátás, az áramellátás és az internet-hozzáféréssel kapcsolatos kérdések mindegyike egy-egy figyelemfelkeltő kampány tárgyát képezhetné.

Az elégtelen vagy rosszul szervezett szolgáltatásnyújtásból eredő számos hátrány (pl. hogyan akadályozza a tömegközlekedés elérhetősége az elektromos áramhoz vagy az egészségügyi szolgáltatásokhoz való hozzáférést) különösen fontos, és szintén kiemelt kampányok tárgyát képezheti.

Szolgáltatásspecifikus ajánlások

Oktatás: A kevés meglévő közszolgáltatást hatékonyabban ki lehetne használni, még a FETE településeken is. Az ebben a tanulmányban megkérdezettek túlnyomó többsége jelenleg nem veszi igénybe a rendelkezésre álló szolgáltatásokat, például az egész napos óvodákat - amelyek fontosságát a roma szülőket célzó kampány(ok) keretében ki kell emelni. Néhány kiválasztott FETE településen az oktatás témájában szélesebb körű kutatásra van szükség, különösen annak vizsgálatára, hogy a FETE program küzd-e az iskolai szegregáció ellen vagy megőrzi azt.

Egészségügy: A fókuszcsoportok és a helyszíni kutatás résztvevői által kiemelt egyik fő probléma az egészségügyi ellátáshoz való hozzáférés, beleértve az alapellátást és a gyógyszertárakat is. A kutatás azt sugallja, hogy az egészségügyi rendszerben rendszerszintű problémák rejlenek, amelyek megoldására bármilyen részleges ajánlás végrehajtása nem lenne megfelelő. E kutatási tanulmány alapján azonban az egészségügyi ellátás olyan terület, ahol a kormányzat részéről a szolgáltatásnyújtás javítására tett valódi, összehangolt erőfeszítések közvetlen és azonnali hatást gyakorolnának az életminőségre. Több gyógyszertár, több gyermekorvos vidéken, az egészségügyi szakemberek előítélet-ellenes képzése, valamint a betegségmegelőzési lehetőségekkel és szolgáltatásokkal kapcsolatos oktatási kezdeményezések mind olyan beavatkozások, amelyek pozitívan befolyásolhatnák a roma közösségek egészségügyi ellátását.

Piaci alapú és pénzügyi szolgáltatások: Ezek az eredmények azt is sugallják, hogy a piaci alapú közszolgáltatóknak (pl. a nemzeti villamosenergia-szolgáltatóknak) visszajelzést kell adni szolgáltatásaik fejlesztéséről, amely lehetővé tenné számukra, hogy hatékonyabban kielégítsék a hozzáférés hiánya miatt leginkább marginalizált közösségek igényeit. Például minden szolgáltatásnak és fizetési lehetőségnek teljes mértékben hozzáférhetőnek kellene lennie online. A kevés pénzügyi forrással rendelkező egyének és családok számára hasznos lenne tájékoztatást és képzést nyújtani arról, hogyan használhatják a digitális pénzügyi szolgáltatásokat nyújtó (online) bankokat vagy fintech cégeket (Magyarország legnagyobb bankjától, az OTP-től a Revoluton át a Wise-ig), amelyekkel időt és pénzt takaríthatnak meg.

Internet-hozzáférés: Ez a tanulmány megerősítette az ingyenes, megfizethető internet-hozzáférés fontosságát a mélyszegénységben élők számára. Az internet az egyetlen olyan információs eszköz, amely az esélyegyenlőség és a gazdasági fejlődés kulcsa is. Az emberek tájékoztatása szempontjából

is kulcsfontosságú, hogy milyen lehetőségeik vannak az állampolgári szerepvállalásra és a helyi politikai folyamatokban való részvételre. Ilyen lehetőségek nélkül a romáknak nagyon nehéz hallatniuk a hangjukat.

Higiénia és víz: A szennyvíz és a talajszennyezés ezekben a közösségekben nem jól kutatott, és kapacitásbeli okokból nem került bele ebbe a tanulmányba. A témával kapcsolatos célzott kutatás azonban kritikus fontosságú lenne a jövőbeli kezdeményezésekhez. Továbbá az ivóvízhez való hozzáférésnek Magyarországon elsődleges szempontnak kellene lennie, hogy drasztikusan javuljon a szegregált környezetben élők életminősége. Az ivóvízhez való hozzáférés biztosítása érdekében a kormánynak olyan támogatási rendszert kell kialakítania, amely a „közüzemi támogatások” logikáját követi (bár hatékonyabb és igazságosabb módon).

Következtetések

Amint arról a 2019. évi magyar Roma Civil Monitor,⁴⁴ beszámolt, „Magyarországon sok helyen a közszolgáltatások - különösen a szociális, egészségügyi és oktatási szolgáltatások - olyan alacsony kapacitással működnek, hogy nem tudják teljesíteni az elképzelt társadalmi befogadási/integrációs célokat”. A 2019-es jelentés azonban csak a gyermekvédelmi szolgáltatások hiányosságait részletezte, ami - bár a jelenlegi magyarországi kontextusban kiemelkedő - nem fest teljes képet a roma közösségek által tapasztalt közszolgáltatások terén megjelenő egyenlőtlenségekről. Ez a kutatás (és a jövőbeni kapcsolódó kutatások) ezt az egyensúlyt igyekszik helyreállítani.⁴⁵

Végző soron e kutatási tanulmány megállapításai a polgárok, a civil társadalmi szervezetek és a döntéshozók összehangolt munkájáért kiáltanak, hogy foglalkozzanak ezekkel a kihívásokkal, és dolgozzanak azon, hogy minden polgár számára egyenlő feltételeket teremtsenek. A problémák megoldása csak akkor lehet hatékony, ha a beavatkozások valóban számítanak a hátrányos helyzetű területeken élők részvételére. Ezeket a folyamatokat a kormánynak kell vezetnie, méghozzá átlátható módon, és megfelelő anyagi támogatással.

A Phiren Amenca kutatásának következő szakasza ezt további vizsgálatokkal fogja támogatni, amelyek a közszolgáltatások elérhetőségének részleteit tárják fel, különösen a gyermekeknek nyújtott közszolgáltatások terén. Ebből készülnek majd a helyspecifikus ajánlások, amelyeket az önkormányzati vezetőkkel együttműködve érdemes kidolgozni és végrehajtani. A kutatás a politikusokkal – köztük roma politikai szereplőkkel – való együttműködést is magában foglalja annak érdekében, hogy feltárja a közszolgáltatások hiányosságait, és előmozdítsa az érdemi változásokat.

⁴⁴ Roma Civil Monitor (2019).

⁴⁵ A kutatás hozzájárul a Roma Civil Monitor fontos munkájához is, amelynek következő kiadása 2025 után jelenik meg.

Phiren Amenca

2025